

Inferns de postguerra

Valentí Escardívol, un guinardorenc honrat, catalanista i d'esquerres, va patir injustament la repressió franquista

Carme Martín

A principis del segle XX moltes persones van comprar parcel·les al Guinardó, alguns per construir-se un habitatge per passar-hi el cap de setmana o bé per anar-hi a viure i d'altres per invertir els seus diners. És el cas de Valentí Escardívol Soler, el pare de Valentí Escardívol Porqueres, el nostre protagonista. Havia treballat molt de temps en les fàbriques de la família Güell a Santa Coloma de Cervelló on feia d'encarregat. Tenia bon olfacte pels negocis i quan va disposar de prou efectiu, el va invertir en terrenys al Guinardó, situats a la plaça Catalana, al carrer Varsòvia (abans Telèfon), a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat (abans Dosrius), al carrer Llobet i Vall-lloera (abans Valls) i a Sales i Ferrer (abans l'Havana) on hi va fer construir casetes de planta baixa i pis que va llogar a petits menestrals que desitjaven fugir de la ciutat, l'administració de les quals va repartir entre tres dels seus fills.

Valentí Escardívol Soler

Valentí Escardívol Porqueres

Una família inquieta

El senyor Escardívol Soler era un home d'idees republicanes properes a l'ideari de la Lliga Regionalista. Creia en la instrucció com a base per millorar en la vida, una idea que es devia principalment al fet d'haver treballat durant molts anys a la Colònia Güell, on el propietari, el comte de Güell, era una persona que es va preocupar per millorar les condicions de vida dels seus treballadors. La Colònia Güell a finals del segle XIX i principis dels XX, era modèlica en molts aspectes, malgrat l'explotació que tota fàbrica exercia sobre els seus treballadors que feien jornades de fins a 12 hores.

Les cases de l'avinguda Mare de Déu de Montserrat, cantonada amb Sales i Ferrer (que per darrera donaven al carrer Varsòvia), les administrava el seu fill, Valentí Escardívol Porqueres, excepte una que rebia el nom de Villa Ramona, que l'administrava un altre germà. Es van construir el 1920 i en una d'elles hi va viure en Valentí Escardívol fill i la seva família, formada per la seva esposa, Lola Julià, i les seves dues filles, Maria i Isabel. Junts van regentar el bar que donava a la terrassa del Casal que es coneixia pel nom de Dos Rius, el nom antic del carrer.

Al costat mateix de la casa, varen construir un ampli local que feia façana

a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat. Degut al desnivell aquest edifici en part estava recolzat sobre el terrat d'un bloc de pisos que donava al carrer Varsòvia. Aquest local el va llogar, a partir de 1931, Esquerra Republicana de Catalunya, on s'hi muntaven algunes festes de barri, s'organitzaven arengues polítiques de l'Esquerra Republicana i conferències sobre temes diversos; s'oferien obres de teatre i els veïns feien sobretaula i tertúlia a la terrassa del bar Dos Rius. Aquest edifici, al principi, l'havia llogat l'Entitat Casal Instructiu i Recreatiu del Guinardó (que anys després es convertiria en Casal Federal) i com a tal es va inaugurar l'any 1923. A finals de 1930, s'hi instal·là Acció Catalana i quan aquesta, a mitjans de 1931, s'integrà a Esquerra Republicana de Catalunya el local, com hem dit, passà a aquest partit que el va dirigir fins al final de la Guerra Civil.

En aquest context va arribar el 18 de juliol de 1936. En principi, al Guinardó els esclats revolucionaris de la ciutat quedaven una mica lluny però, quan van aparèixer a l'horitzó columnes de fum que

Aquest local el va llogar, a partir de 1931, Esquerra Republicana de Catalunya, on s'hi muntaven algunes festes de barri

anunciaven edificis cremats, en gran part eclesiàstics (alguns al mateix barri: el local i l'edifici de la parròquia, l'edifici dels Mínims, on van morir alguns frares), van comprendre que allò anava de debò. La gent va començar a prendre consciència que estaven davant d'una guerra amb totes les lletres. Malgrat tot, el veïnat procurava viure amb normalitat, ajudar-se en les seves necessitats i els civils que no van ser mobilitzats i els nens d'una certa edat van començar a construir refugis per aixoplugar-se de les bombes que l'aviació feixista va començar a llençar sobre la ciutat mitjançant l'aviació italiana el 1938. Cases i locals van ser ocupats per la CNT-FAI i el SIM (Servei d'Informació Militar), com la Torre dels Pardals, can Sors (actual Escola del Mar), els locals de la Lliga al carrer Renaixença, el mas Guinardó, can Planàs o el mas Viladomat. Aquest darrer mas era la central de la CNT-FAI, on el comitè revolucionari del barri (format majoritàriament per anarquistes) detenien i aïllaven determinades persones considerades sospitoses de ser afins a l'església o pertanyer a la burgesia benestant. A partir dels fets de maig de 1937, d'aquest últim local se'n va fer càrrec el SIM.

Durant la Guerra Civil van ser moltes les autoritats que van visitar el Casal Federal, entre les que cal destacar el president de la Generalitat senyor Francesc Macià o

El matrimoni Valentí Escardívol i Porqueres i Dolors Julià amb les seves filles Isabel i Maria

el cap dels Mossos d'Esquadra, Enric Pérez Ferràs. En el Casal es van viure moments d'eufòria política els dies en què es va proclamar la Segona República i de molta moguda i nerviosisme quan les tropes d'en Franco entraven per la Diagonal. Era el local on es reunien el veïns d'idees catalanistes d'esquerra del barri. No podem oblidar que en aquell moment Esquerra Republicana era el partit en el poder.

No sabem pas si per pura convicció política o per les circumstàncies del moment, Valentí Escardívol Porqueres es va adherir a Esquerra Republicana a principis de 1938 i es va syndicar a la UGT (síndicat del sector de l'hostaleria) poc temps després. També, pel que consta escrit en els documents obtinguts, es va sentir obligat a demanar a formar part de la maçoneria on, segons sembla, no va ser admès. Aquest últim supòsit no ha quedat massa clar.

Avatars de postguerra

Quan va acabar el conflicte, tothom mínimament implicat en política o afiliat a partits polítics d'esquerra, va fugir cap a la frontera deixant al darrera la documentació que no havia pogut amagar o cremar. També es van emparedar i enterrar armes a la fi que no les poguessin trobar els feixistes. Sabem d'alguna persona que les van llençar al pou de casa seva.

Valentí Escardívol i Porqueres no va

Façana del Casal Federal situat a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat. A baix, el bar situat darrere el Casal i conegut amb el nom de Dos Rius

Valentí Escardívol Porqueres i la seva dona al balcó de casa seva al Guinardó

Macià (a dalt) i Pérez Farràs visitaren el Casal del Guinardó

marxar. Considerava que en el seu comportament durant els anys de guerra no hi havia res que el pogués incriminar en cap fet delictiu i, per tant, es podia quedar a casa seva amb la seva família. Malauradament i de manera inesperada, va ser denunciat per un veí que el veia com una persona desafecte al règim feixista imposat i que sospitava que Escardívol havia denunciat al comitè revolucionari durant la República a un veí del carrer Arc de Sant Martí. Per aquest motiu, a final d'abril de 1939, es va presentar a casa seva la guàrdia civil i el van detenir enduent-se'l a la caserna del carrer Navas de Tolosa. Pocs mesos més tard es va poder provar que la denúncia no tenia cap fonament, però, el mal ja estava fet. Aquest tipus de denúncies van proliferar bastant després de la guerra. Enveges entre veïns, baralles familiars i un règim al que l'interessava fomentar aquest tipus de comportament les van propiciar.

El nostre protagonista va ser traslladat de la caserna de la guàrdia civil a la presó del Poble Nou, a l'antiga fàbrica de cànem, propietat dels comtes de Godó i cedida pels seus propietaris als vencedors per tal que fes el paper de presó, donat que la Model estava saturada de gent empresonada per una o una altra causa, real o no.

De la situació dels internats en dita presó, que depenia administrativament de la Model, en parlen en Jaume Busqué i Barceló i en Lluís Bursó i Molina, en el seu estudi *El cànem. Fàbrica dels Godó, presó franquista*. Busqué i Bursó van analitzar molts sumaris i

procediments judicials dels condemnats i arribaren a la següent conclusió: "Tots els procediments militars tenen una lògica perversa, són una cursa d'obstacles, en què l'acusat, tot i els avalls i certificats que la família pogués recollir, no tenia cap possibilitat de rebatre les acusacions falses o demostrar la seva innocència", relaten. "Totes les sentències estaven dictades abans del judici", conclouen.

D'aquesta manera Valentí Escardívol, sense buscar-s'ho, es va veure immers en un problema d'una amplitud tal que va arribar a témer per la seva vida. Des de la presó del Poble Nou cada dia es sentien els trets de la gent que va ser afusellada en el Camp de la Bota per motius, alguns d'ells, no més greus que els que li van ser atribuïts a ell. Per altra banda, les condicions de la presó eren ínfimes. L'edifici no estava preparat per acollir i satisfer les necessitats de les quasi mil persones que en determinats moments van encabir. Així ho relata un del condemnats al cànem, en Pere Carbonell,

del barri d'Horta, supervivent de l'època: "Ens van ficar en una nau immensa; devia ser on les teixidores del Godó hi teixien. De dia, asseguts sobre el nostre 'petate'. En arribar la nit, el 'petate' s'havia de desfer i ens havíem d'estirar a terra tan bon punt tocaven a silenci. A cadascú ens corresponien 30 centímetres d'amplada. Havíem d'estar un darrere l'altre, com sardines enllaunades. Déu mos en guard el que patia d'incontinència d'orina; es pixava damunt i damunt del del costat, perquè si calia anar a la comuna, que era en un dels extrems de la nau, havies de passar trepitjant els cossos dels companys enllaunats." Valentí Escardívol, va estar empresonat durant la major part de 1939 a la presó del

El nostre protagonista va ser traslladat de la caserna de la guàrdia civil a la presó del Poble Nou, al cànem

Poble Nou, des d'on enviava i també rebia nombroses cartes de la família, curtes i censurades totes elles, alguna de les quals reproduïm.

La seva dona Lola, per la seva part, va aconseguir nombrosos testimonis i certificats favorables de persones i càrrecs militars i religiosos de l'època que vivien al Guinardó: del senyor rector de la parròquia de la Mare de Déu de Montserrat del Guinardó, mossèn Florí, de les monges de Sant Francesc de Paülà, del cap de la Falange del Guinardó i d'algun militar dels que vivien al passatge Tinent Costa i d'alguns veïns i amics als que havia ajudat en algun moment durant el període de guerra. Escrits que encara conserven els seus descendents, en els quals es donava fe que gràcies a Valentí Escardívol Porqueres es van poder salvar diverses persones de l'església i veïns perseguits suposadament pels rojos. Després d'un mesos, va poder sortir en llibertat condicionada i amb l'obligació de presentar-se davant les autoritats periòdicament fins el dia del judici, que no es va poder celebrar fins 1942, donat que els jutjats aleshores havien de resoldre molts expedients com el seu.

Una falsa denúncia

Una de les proves que es van aportar va ser un certificat subscrit per Antonio Lostaló, resident a Barcelona, segons el qual el 28 de maig de 1939, estant l'indicat senyor en el Palau de Justícia, se li va acostar Antonio Martínez que li va demanar si li feia res compartir part de les seves menes amb ell, donat que tenia molta gana. El senyor Lostaló li en va oferir. A rel d'aquell gest es va establir una conversa, durant la qual el senyor Martínez, assenyalant una persona

Querido esposo, Sabes que el Doctor Gratacos que atenido que venir 3 dias por el pequeño me pregunto por ti y me dijo ahecho una carta diciendo que a pesar que sabias que habia sido de la Union Praticista concejal sup te de la Dictadura perteneciente a la C & D etc... en otros siempre proteccion decidida a que indirecta. Gracias a Dios ya sabemos que Luz que tiene la causa ahora podremos bajar con mas eficacia, y todo a de salir como tu te mereces. He sido designado el general Orgaz nuevo jefe de la Prision y hay nombrado Gobernador civil de la Provincia a favor de un catedratico, Por hoy nada mas manana escribira tu hija Maria recuerdos de tu hermano Ramon y los recibes de tu Lola 8-7-39 - Año de la Victoria

17 julio 1939 - Año de la Victoria.
querido hermano: Después de salir de este carnicamente, pero a decirte que nuestra madre vuelve a tener los ánimos de antes, pues nuestro hermano Miguel le preocupa que parece atontado y al pequeño Juan se ha tenido que hacer una segunda operación y sacarte unos huesos del pie, es una infección muy grande quisiera que salga bien de la prueba. Referente a caso soy muy optimista y con las pruebas convencen que tenemos de tu inocencia, espero poderte librar pronto; sería interesante saber quien indujo a este desalmado que te denunció a complicarte en sus fechorías. Recuerdos de mi esposa y hijas y los afectos de tu hermano Ramon

Targetes postals que els familiars enviaren a Valentí Escardívol a la presó del Poble Nou. A sota, una imatge antiga de la fàbrica del Cànem situada al carrer de la Llacuna (1915)

(Valentí Escardívol) que prop d'ells estava arraulida i trista a terra, li va dir: "Veus aquest..., està aquí perquè l'he acusat injustament i ara mateix m'anirà a desdir i demà serà lliure". Tot això ho va dir davant de diversos testimonis. Del Palau de Justícia tots ells van anar a parar de nou a la presó del Poble Nou, d'on el senyor Lostaló va sortir al cap de pocs dies. Un cop lliure, va posar en coneixement de la família de Valentí Escardívol aquesta història, i ells li van demanar si volia subscriure un certificat explicant tot el que el senyor Martínez li havia dit. La mateixa esposa del senyor Martínez va testimoniar que el seu marit tenia les facultats mentals pertorbades des de feia ja bastant temps.

Desconexem el contingut total de l'acusació, no se n'ha pogut aconseguir cap còpia, però pels documents en mans de la família, hem deduït que entre d'altres motius desconeguts, podem concretar que Valentí Escardívol, suposadament, va denunciar als rojos els propietaris de la coneguda com torre groga, i que a rel d'aquesta denúncia el comitè revolucionari del barri havia retingut alguna persona per fer-li algun mal. Per provar el contrari, la dona del senyor Escardívol, Dolors Julià, va aconseguir del propietari de la casa torre groga (situada al carrer Arc de Sant Martí), José Padrós Utges, un certificat on es posava de manifest que contràriament al que havia indicat l'Antonio Martínez, cap persona de casa seva ni de la dels veïns va ser retinguda per ningú amb finalitats danyses.

La denúncia sembla que va ser motivada perquè el tal Antonio Martínez, va ser convidat a abandonar el bar Dos Rius un dia que anava més begut del que era habitual, motiu aquest que hauria deslliurat les ires de l'indicat senyor i que per pura malvolença el va acusar en fals davant les autoritats franquistes.

Aquest va ser un dels molts certificats que Dolors Julià va aconseguir en favor de la innocència del seu marit, documents que avalaven la seva bona conducta i bon cor, donat que havia ajudat i amagat a casa seva

A petición de Doña Dolores
Julia Mas:

Don José Padros Utges
mayor de edad certifica
que en la finca situada
en la calle de San Martín 168
que por renombre se llama
"La Torre Grossa" en la que yo
vivo desde mucho antes del
año 1936 y en la que conti-
nuo viviendo en la actualida-
no vinieron nunca a buscar
a nadie para asesinarlo ni
le ha ocurrido nada a ninguno
vecino de la misma.

Religiosas del Sagrado Corazón de María

Objetos de nuestra propiedad existentes en el local
de la Avenida 47 número de Montserrat 168 siendo su de-
positario D. Valentí Escardívol Porqueres.

Una máquina costurera Wortham
Un piano J. Pujol y C^{ía}
Una armario siete registros Rodolphe Vais Paris
Una cómoda

Una cómoda
Cuatro columnas
Una mesa cocina
Dos bañeros decorado teatro

Carmen Girón Supr. de
Hermandad del Cristo María

COLEGIO
CORAZÓN DE MARÍA
Alta S. Pedro, 27

Escrits de José Padrós Utgés, de les Religiosas del Sagrado Corazón de Maria i d'Antonio Lostaló per tal d'avaluar Valentí Escardívol i Porqueres fent esment a la seva bona conducta durant la Guerra Civil

Don Antonio Lostaló, mayor
de edad, calle Doctor Bau, N.º 15-3-1.ª.
en Barcelona.

Certifico: Que el día 28 de Mayo
ultimo y hallandose el suscrito deten-
en el Palacio de Justicia, y en el momen-
en que se hallaba comiendo se le acer-
un desconocido tambien detenido, que
resulto ser Antonio Martinez a quien con-
prendiendo el suscrito que tenia hambre
le ofrecio algunos manjares; que con
cho motivo se entabló conversacion en-
tre ambos y el Martinez de pronto sena-
lando a otro detenido por mi tambien
desconocido que se hallaba en un
rincon muy apenado y que resulto ser
Valentín Escardívol le dijo las siguientes
palabras "Te V. aquel Sr. s. pues mañana
estará en su casa, pues yo te acusado
falso y declararé la verdad de todo

persones d'idees contraposades només per humanitat i per no anar en contra dels seus principis més fonamentals. Va ajudar algunes de les monges de la Congregación de las Siervas de la Pasión (també conegudes com Religiosas de Sagrado Corazón de María), a algunes de les quals va auxiliar el juliol de 1936 quan les van fer fora del seu convent que estava prop de la plaça Catalana. Les monges van certificar aquest fet i també que el senyor Escardívol els va guardar alguns béns del convent en l'edifici del Casal Federal. Resulta curiós llegir el rebut escrit a mà per la mare superiora que li van lliurar com a prova que aquells béns pertanyien al convent en qüestió.

Sembla però, que aquesta no va ser l'única vegada que Valentí Escardívol va estar a la presó. Una vegada anterior va ser denunciat pel comitè revolucionari del barri, per haver avalat, en la seva fugida del país, a dues senyores que van ser interceptades quan intentaven passar la frontera. Titllat aquest cop de ser un feixista. Suposadament en va sortir il·lès amb l'ajuda dels companys d'Esquerra Republicana i va ser deixat en llibertat.

Finalment, Valentí Escardívol va tenir judici al Jutjat Civil Especial número 2, a càrrec del magistrat Celestino Conchein. El seu advocat va ser Luis Corbera, que el 18 d'agost de 1942 va presentar l'escrit de descàrrega i tots els certificats que la família havia aconseguit. Finalment va ser declarat innocent i deixat en llibertat. El petit infern que havia patit havia acabat. Un cop va sortir de la presó en Valentí Escardívol ja mai més va ser el mateix. Es va tornar un home callat i malhumorat. Mai més va voler recordar aquella època. Va morir a la seva casa del Guinardó el 2 de desembre de 1960 i està enterrat en la vila de Sant Boi de Llobregat,

La fi d'un local d'esquerres i catalanista

El Casal Federal va restar dempeus fins 1974, quan el van enderrocar per construir-hi pisos on escara hi viuen els néts i besnéts dels Escardívol. Durant les obres d'enderrocament, els treballadors en treure un armari amb altell, van trobar emparedats trenta fusells de la Guerra Civil espanyola. Ho van posar en coneixement

de la policia Nacional, que aleshores encara estava al final del carrer Amèrica amb Pare Claret, i la família mai més no en va saber res.

Després de la guerra ja res no va ser igual. Degut a les activitats polítiques d'esquerres que s'hi havien dut a terme en l'edifici abans i durant el conflicte bèl·lic, el local va ser embargat pels vencedors i durant dos anys s'hi va instal·lar la Falange, que no va pagar cap lloguer mentre s'hi va estar. Quan va acabar la guerra, el senyor Valentí Escardívol Soler, el pare del nostre protagonista, no va poder assumir la derrota dels que considerava els seus. El seu fill Joan s'havia exiliat a França i estava en el camp de concentració d'Agde, mentre que en Valentí estava tancat a la presó del Poble Nou. Tot plegat, va pertorbar les seves facultats mentals i morí poc després, cap a 1941, a Sant Boi de Llobregat on també està enterrat.

Fonts

■ Documents i fotografies del fons de la família Puy Escardívol, i de Jaume Busqué i Barceló i Lluís Bursó i Molina, en el seu estudi *El cànem. Fàbrica dels Godó, presó franquista*